

Tiesiskums: ar jaunu mehānismu plānots aizsargāt ES budžetu un vērtības

ES ir pieņēmusi noteikumus, kas ļauj apturēt maksājumus no ES budžeta dalībvalstīm, kuras neievēro tiesiskumu.

©Helmutvogler / Adobe Stock

Parlaments 2020. gada 16. decembrī apstiprināja vienošanos ar Padomes prezidentvalsti par tiesību aktiem, ar kuriem izveido mehānismu, kas ļautu apturēt budžeta maksājumus dalībvalstij, kura pārkāpj tiesiskumu.

Priekšlikumu par maksājumu apturēšanu iesniegs Eiropas Komisija, bet lēmums ar kvalificētu balsu vairākumu būs jāpieņem Padomei.

Jaunie noteikumi ir spēkā no 2021. gada 1. janvāra. Ungārija un Polija ir iesniegušas lietas Eiropas Savienības Tiesā, apstrīdot mehānisma likumību, bet tas neaptur mehānisma piemērošanu.

Parlaments ir konsekventi apgalvojis, ka mehānisms ir ieviests un Komisijai ir juridisks pienākums aizstāvēt ES finanšu intereses. Parlaments 2021. gada marta, jūnija un jūlija rezolūcijās [mudināja Komisiju rīkoties](#) un norādīja, ka ir gatavs uzsākt tiesvedību pret Komisiju, ja tā nepildīs savas saistības.

Eiropas Parlamenta deputāti ir brīdinājuši par to, ka Eiropas vērtības ir apdraudētas, un uzskata, ka ES [daudzgadu budžeta](#) līdzekļi un [atveseļošanas plānā](#) paredzētie līdzekļi nedrīkstētu nonākt to valstu rokās, kuras ar savu rīcību grauj demokrātiju un pamattiesības Eiropā.

EP deputāti [2020. gada 7. oktobrī pieņēma](#) ziņojumu, kurā aicināja visā Eiropā stiprināt tiesiskumu, ieviešot jaunu mehānismu un efektīvas sankcijas pret dalībvalstīm, kas pārkāpj tiesiskuma principus. Viņi arī uzstāja, ka ES iestādēm būtu jāvienojas par skaidriem noteikumiem, saskaņā ar kuriem ES līdzekļu piešķiršana dalībvalstij būtu atkarīga no tā, vai tā ievēro tiesiskumu.

Kas ir tiesiskums?

Tiesiskums ir [noteikts ES līgumos](#) kā viena no Savienības pamatvērtībām. Tas nozīmē, ka valdībai ir jāievēro likuma normas, tā nedrīkst pieņemt patvaļīgus lēmumus un iedzīvotājiem jābūt iespējai apstrīdēt valdības rīcību neatkarīgās tiesu iestādēs.

Tiesiskums ietver arī cīņu pret korupciju, kas dažām personām ļauj iedzīvoties uz citu rēķina, un rūpēšanos par plašsaziņas līdzekļu brīvību, kas garantē, ka sabiedrība ir pienācīgi informēta par valdības darbu.

Par tiesiskumu ir norūpējušies daudzi Eiropas iedzīvotāji. Eiropas Komisija 2019. gada aptaujā vismaz 85 % respondentu no visas ES puda viedokli, ka svarīgs ir jebkurš tiesiskuma aspekts. Citā [aptaujā](#), ko veica 2020. gada oktobrī, konstatēts, ka 77 % eiropiešu atbalsta ideju, ka ES būtu jāpiešķir līdzekļi ES dalībvalstij tikai tad, ja tās valdība ievēro tiesiskuma un demokrātijas principus.

ES tiesiskuma aizsardzības mehānismi

ES rīcībā [jau ir instrumenti](#) tiesiskuma aizsardzībai. Eiropas Komisija 2020. gada 30. septembrī publicēja pirmo [gada ziņojumu par tiesiskumu](#), kurā aplūkotas gan pozitīvās, gan negatīvās ar tiesiskumu saistītās norises visās dalībvalstīs. Tā ir [uzraudzījusi Rumāniju un Bulgāriju](#) kopš abu valstu pievienošanās Eiropas Savienībai 2007. gadā.

Padomē notiek arī [dialogs par tiesiskumu](#). Prezidentvalsts Vācija novembrī pirmo reizi rīkoja diskusijas par konkrētām valstīm, pievērsoties piecām ES valstīm.

Ja Komisija uzskata, ka dalībvalsts pārkāpj ES tiesību aktus, tā var sākt pārkāpuma procedūru, un procedūras rezultātā Eiropas Savienības Tiesa var piemērot finanšu sankcijas. Cita procedūra, kas ietverta [Līguma par Eiropas Savienību 7. pantā](#), ļauj Padomei sniegt ieteikumus vai vienprātīgi lemt par to, lai pret kādu dalībvalsti tiktu īstenotas sankcijas, tostarp apturētas tiesības, ko dod dalībvalsts statuss.

Nepieciešamība pēc papildu pasākumiem

Parlamenta deputāti uzskata, ka pašreizējie instrumenti nav pietiekami. Lai gan Padomē saskaņā ar 7. panta procedūru notiek uzklaušanās par Poliju un Ungāriju, Parlaments ir [paudis nožēlu, ka nevienā no šīm dalībvalstīm attiecīgo problēmu risināšanā nav gūts vērā ņemams progress](#).

Plenārsēdes debatēs, kas notika 2020. gada 5. oktobrī, Parlamenta deputāti atzinīgi novērtēja Komisijas sagatavoto gada ziņojumu par tiesiskumu, tomēr aicināja darīt vairāk izpildes jomā. “Uzraudzība vien tiesu iestāžu neatkarību Polijā neatjaunos. Tā arī nespēs glābt Ungārijas ziņu portālu “Index,”” sacīja [Mihals Šimečka](#) (Renew Europe, Slovākija).

Deputāta M. Šimečkas [sagatavotajā ziņojumā, ko pieņēma 7. oktobrī](#), aicināts ieviest mehānismu, ar ko tiktu stiprināti pastāvošie instrumenti un ieviests ikgadējs uzraudzības cikls, sniegti konkrētām dalībvalstīm adresēti ieteikumi, kā arī norādīti īstenošanas termiņi un mērķi. Uzraudzības cikls būtu pamats, kas ļautu iedarbināt 7. panta procedūru vai apturēt budžeta līdzekļu maksājumus dalībvalstij.

ES finanšu interešu aizsardzība

Pastāvot korupcijai vai neobjektīvām tiesām, var būt grūti novērst dalībvalstij piešķirto ES līdzekļu nepareizu lietošanu. Komisija 2018. gadā nāca klajā ar priekšlikumu tiesību aktam, kura mērķis ir aizsargāt Savienības finanšu intereses gadījumos, kad tiek konstatēti tiesiskuma pārkāpumi.

Parlaments 2019. gada sākumā par šo priekšlikumu [pieņēma nostāju](#). Minētā tiesību akta pieņemšana bija saistīta ar iznākumu sarunās par [ES daudzgadu budžetu](#), un Parlaments uzstāja, ka vienoties par 2021.–2027. gada budžetu būs iespējams tikai tad, ja attiecībā uz šo tiesību aktu būs panākts vērā ņemams progress.

ES valstu vadītāji 2020. gada jūlijā nolēma ieviest tiesiskuma ievērošanas nosacījumu, kas paredz, ka ES līdzekļu piešķiršana būs atkarīga no tā, vai dalībvalsts ievēro tiesiskumu. Rudens sākumā Padomes prezidentvalsts Vācija nāca klajā ar kompromisa priekšlikumu, taču Parlamenta deputāti 5. oktobra plenārsēdes debatēs to atzina par nepietiekamu.

„Tāds mehānisms, ko aizkulisēs notiekošu procesu vai neizlēmības dēļ praksē nav iespējams iedarbināt, kalpo tikai to personu interesēm, kuras nevēlas, lai tiktu īstenoti jebkādi pasākumi,” sacīja [Petri Sarvamā](#) (EPP, Somija).

Vienošanās ar Padomi

Oktobrī Parlaments sāka sarunas ar Padomi. Parlamenta līdzziņotāji šajā procedūrā bija Petri Sarvamā un [Eidera Gardiasabala Rubiala](#) (S&D, Spānija).

[Vienošanās tika panākta](#) 2020. gada 5. novembrī. Parlamenta sarunu vedēji nodrošināja plašu tiesību aktu darbības jomu, panākot to, ka tie attieksies ne tikai uz korupcijas un krāpšanas gadījumiem, bet arī uz sistēmiskiem pamatvērtību pārkāpumiem, piemēram, demokrātijas vai tiesu iestāžu neatkarības pārkāpumiem, ja šie pārkāpumi ietekmē vai var ietekmēt ES līdzekļu pārvaldību.

Noteikumi aizsargās arī līdzekļu galasaņēmējus, piemēram, studentus, lauksaimniekus vai NVO. Viņi varēs iesniegt sūdzību Komisijai, izmantojot tīmekļa platformu, kas palīdzēs viņiem panākt to, ka pienākošās summas tiek izmaksātas.

„Mums bija ļoti svarīgi, lai par valdības pārkāpumiem netiktu sodīti galasaņēmēji un lai viņi turpinātu saņemt solītos līdzekļus,” sacīja Eidera Gardiasabala Rubiala.

Papildu informācija

[Facebook Live ar Budžeta kontroles komitejas priekšsēdētāju Moniku Holmeijeri par neoficiālo vienošanos ar Padomi \(9. novembris\)](#)